

Byzantina Symmeikta

Vol 31 (2021)

BYZANTINA SYMMEIKTA 31

Βιβλιογραφικό σημείωμα: Έλλην, Ρωμής, Γραικός. Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες. Έπιστημονική επίμελεια: Ο.Κατσιαρδή-Hering, Α. Παπαδία-Λάλα, Κ. Νικολάου-Β. Καραμανωλάκης [Ιστορήματα 7], Άθήνα 2018

Στυλιανός ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.25670](https://doi.org/10.12681/byzsym.25670)

Copyright © 2021, Στυλιανός ΛΑΜΠΑΚΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ. (2021). Βιβλιογραφικό σημείωμα: Έλλην, Ρωμής, Γραικός. Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες. Έπιστημονική επίμελεια: Ο.Κατσιαρδή-Hering, Α. Παπαδία-Λάλα, Κ. Νικολάου-Β. Καραμανωλάκης [Ιστορήματα 7], Άθήνα 2018. *Byzantina Symmeikta*, 31, 550–553. <https://doi.org/10.12681/byzsym.25670>

Ἑλλην, Ρωμηός, Γραικός. Συλλογικοί προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες.
Ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια: Ο. ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING, Α. ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ, Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ,
Β. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΑΚΗΣ [Ἱστορήματα 7 / Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας Ἐθνικοῦ
καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν], Ἀθήνα 2018, σελ. 680. ISBN 978-
618-5027-88-9

Οἱ μελέτες ποὺ δημοσιεύονται στὸν συλλογικὸ αὐτὸν τόμο βασίζονται
σὲ ἀνακοινώσεις ποὺ παρουσιάστηκαν στὸ Διεθνὲς ὁμότιτλο ἐπιστημονικὸ
συνέδριο (19-21 Ἰανουαρίου 2017) τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Κεντρικὸς
ἄξονας εἶναι τὸ πολυσυζητημένο θέμα τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ἐννοιῶν ποὺ
προσέλαβαν διαχρονικὰ οἱ ὄροι οἱ προσδιοριστικοὶ τῆς συλλογικότητας τῶν
Ἑλλήνων. Στὸ συνέδριο εἶχαν λάβει μέρος 45 σύεδροι καὶ ἐδῶ δημοσιεύονται οἱ
41 ἀπὸ τὶς ἀνακοινώσεις, ἀκολουθώντας τὴν σειρὰ τοῦ προγράμματος [τὸ ὅποιο
εἶναι προσβάσιμο διαδικτυακὰ στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση <http://hellen-greek-romaios.internationalconference.arch.uoa.gr/> (τελευταία ἐπίσκεψη 22-11-2021),
ὅπου καὶ περιλήψεις τῶν ἀνακοινώσεων καὶ ἄλλο σχετικὸ ὑλικό].

Προτάσσεται εἰσαγωγικὴ μελέτη τῆς Ὀλγας Κατσιαρδῆ-Hering, *Ἑλλην, Γραικός, Ρωμηός*: ἀπὸ τὸ πολυεθνικὸ στὸ ἐθνικὸ (σσ. 19-35) καὶ οἱ ὑπόλοιπες
μελέτες κατατάσσονται σὲ τρεῖς ἐνότητες: α) *Ἀρχαῖος Κόσμος. Προσδιορισμοὶ
καὶ ταυτότητες στὸν κόσμον τῆς ἀρχαιότητας* (σσ. 37-70), β) *Οἱ αὐτοκρατορίες*
(σσ. 71-494) καὶ γ) *Ὁ μακρὸς 19ος αἰώνας* (σσ. 495-680).

Στὴν πρώτη, καὶ συντομότερη, ἐνότητα περιλαμβάνονται 3 μελέτες: α)
Κ. Κοπανιάς, Μηχανισμοὶ ἐθνογένεσης κατὰ τὴν πρῶμη ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου:
ἡ περίπτωση τῶν Ὑπαχαιῶν στὴν Κιλικία (σσ. 39-49). -β) Π. Βαλαβάνης, Οἱ
ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἡ πανελλήνια συνείδηση στὰ μεγάλα ἱερά (σσ. 51-62), καὶ
γ) Κ. Μπουραζέλης, Ἕλληνες καὶ βάρβαροι. Κρίση καὶ μετάπλαση τῆς ἔννοιας
τῆς ἐλληνικότητας στὰ χρόνια τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ (σσ.
63-70).

Ἡ δεύτερη καὶ ἐκτενέστερη ὄλων ἐνότητα χωρίζεται σὲ 8 ὑποενότητες, στὶς ὁποῖες ἔχουν κατανεμηθεῖ 26 μελέτες: **1. Πολυγλωσσία, προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες στὸν βυζαντινὸ κόσμο**, μὲ 4 μελέτες: α) J. Koder, *Ῥωμαῖστί. Παρατηρήσεις γιὰ τὴ γλωσσικὴ romanitas τῶν Βυζαντινῶν* (σσ. 73-85). -β) Θ. Παπαδοπούλου, *Τὰ ὀνόματα Ῥωμαῖος, Ἑλλήν, Γραικὸς κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους* (σσ. 87-101). -γ) E. Χρυσός, *Γραικοὶ καὶ Ῥωμαῖοι στὴν ἀναμέτρηση Ἀνατολῆς καὶ Δύσης τὸν 9ο αἰ.* (σσ. 103-118) καὶ δ) Σ. Μεργιαλιῆ-Σαχᾶ, *Συλλογικὲς καὶ ἑξατομικευμένες ταυτότητες βυζαντινῶν διανοουμένων στὸν ἀπόηχο τῆς δύσκολης ἐπικαιρότητας τοῦ 14ου αἰ.* (σσ. 119-134). **2. Ὁ λόγος τῶν ἐλίτ, ὁ λόγος τῶν ἑξουσιῶν**, μὲ τὶς μελέτες: α) T. Κιουσοπούλου, *Ῥωμαῖοι καὶ Ἑλληνας στὸ δεσποτάτο τοῦ Μορέως* (σσ. 137-144). -β) A. Νικολάου-Κονναρῆ, *Ὅλος ὁ τόπος ἦτον γεμάτος Ῥωμαῖοι: αὐτό-/ἕτεροπροσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητα/-ες στὴν Κύπρο κατὰ τὴ λατινικὴ κυριαρχία, 1191-1571* (σσ. 145-163). -γ) A. Παπαδιά-Λάλα, *Οἱ Greci στὸν ἑλληνοβενετικὸ κόσμο (13ος-18ος αἰ.)*. Ὁ λόγος τῶν πολλαπλῶν ἑξουσιῶν (σσ. 165-180). -δ) Φ. Π. Κοτζαγεώργης, *Ἀναζητώντας τοὺς Ἑλληνας μέσα σὲ ὀθωμανικὲς διοικητικὲς πηγές, 15ος-17ος αἰ.* (σσ. 181-197). **3. Τὸ Παρόν διαβάζει τὸ Παρελθόν: Ὁ κόσμος τῶν αὐτοκρατοριῶν** μὲ 3 μελέτες: α) A. Kaldellis, *Ἡ ἐθνογένεση τῶν Ῥωμαίων τῆς Ανατολῆς: Πῶς εἶδαν οἱ Βυζαντινοὶ τὸν ἐκρωμαῖσμο στὴν ἀρχαιότητα* (σσ. 201-213). -β) †Π. Γουναρίδης, *Ἡ «ἀκατάλυτη συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ» μὲ τὴ ματιὰ ἐνὸς Βυζαντινοῦ, τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (ἦ / καὶ ἐνὸς βυζαντινολόγου)*, (σσ. 215-228). -γ) M. Σαρηγιάννης, *Εἰκόνες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στὶς ὀθωμανικὲς γραμματειακὲς πηγές πρὶν ἀπὸ τὸν 19ο αἰ.* (σσ. 229-244). **4. Προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες: Μαρτυρίες καὶ προσλήψεις**, μὲ 4 μελέτες: α) E. Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, *Ἐμεῖς οἱ Ἑλληνας ἀφοῦ ἐχάσαμε τὸ βασίλειο, ἐχάσαμεν ὅλα*. Πῶς αὐτοπροσδιορίζονταν οἱ ὑπὸ ξένη κυριαρχία Ἑλληνας: Ἡ μαρτυρία τῶν κειμένων (σσ. 247-265). -β) Γ. Τόλιας, *Αὐτοκρατορικοὶ καὶ ἐθνικοὶ ὀρισμοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου στὴ γεωγραφία τοῦ οὐμανισμοῦ, 15ος-17ος αἰ.* (σσ. 267-282). -γ) H. Κολοβός, *Ὀνομάτων ἐπίσκεψις τοῦ Ἑβλῖα Τσελεμπῆ* (σσ. 283-297). -δ) I. K. Χασιώτης, *Ἀναζητώντας ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν ἐθνικὸ προσδιορισμὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν πρῶμην Τουρκοκρατία* (σσ. 299-318). **5. Ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸ στὸν ἐθνικὸ λόγο**, μὲ τὶς μελέτες: α) Γ. Πάλλης, *Οἱ ἀναστήσαντές με, τὸ ὀρθόδοξο γένος τῶν Ῥωμαίων*. Δηλώσεις τῆς ταυτότητας σὲ ἐπιγραφὰς τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου (σσ. 319-327). -β) Γ. Τζεδόπουλος, *Χριστιανός, μουσουλμάνος, Ἑλλήν, Τοῦρκος*: Ταυτότητα καὶ διαμεσολάβηση στὴ *Διάλεξιν* τοῦ Παναγιωτάκη Νικουσίου μὲ τὸν Vani Efendi (σσ. 329-343).

-γ) Ι. Ζελεπός, *Μετεμορφώθη γὰρ καὶ ἔγινεν ὁ Ἑλληνισμὸς Χριστιανισμὸς*. Ἑλληνες, Ἑλληνικὸν γένος καὶ Ἑλληνισμὸς στὸν θρησκευτικὸ λόγῳ κατὰ τὶς παραμονές τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης (τέλη 18ου αἰ. ἕως 1821), (σσ. 345-359).

6. Ὁ εὐρὺς χῶρος τῆς διασπορᾶς καὶ ὁ κόσμος τῶν Βαλκανίων, μὲ τὶς μελέτες:

α) F. Scalora, *Ζητήματα ταυτότητας καὶ προβλήματα ἐρμηνείας τοῦ ὄρου Graecus / Greco* στὰ καταστατικὰ ἴδρυσης (Capitoli di Fondazione) τῶν ἑλληνο-ἄλβανικῶν κοινοτήτων τῆς Σικελίας (σσ. 363-378). -β) Ἄ. Κωνσταντακοπούλου, *Βαλκάνιοι Γραικομάνοι: Ἀπὸ τὸ γραικικὸν γένος στὰ ἔθνη* (σσ. 379-396). -γ) Ι. Μαντούβαλος, *Ἡ ἀντίληψη τοῦ συλλογικοῦ ἑαυτοῦ στὸν κόσμῳ τῶν παροίκων. Ζήτημα λέξεων;* (σσ. 397-415). -δ) Α. Λυμπεράτος, *Ρωμηοί, Ἑλληνες καὶ Γκαγκαούζοι στὴ Βουλγαρία τοῦ 19ου αἰῶνα: ἀνασημασιοδότηση, ταξινόμηση, αὐτο-κατανόηση* (σσ. 417-429). -ε) L. Cotovanu, *Οἱ πολλαπλὲς ἀναπαραστάσεις τῶν Ρωμαίων /Γραικῶν* στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες: ἡ μαρτυρία τοῦ Ματθαίου Μυρέων, ἀρχὲς 17ου αἰ. (σσ. 431-447). -ς) T. Dinu, *Ἑλληνες κληρικοί, ἄρχοντες, ἔμποροι καὶ τεχνίτες στὸ Βουκουρέστι τῶν Φαναριωτῶν, 1716-1821. Οἱ ἐθνικοὶ τοὺς προσανατολισμοὶ* (σσ. 449-462). -ζ) Ν. Πίσσης, *Διακρίσεις καὶ ἀμφισημίες. Συλλογικοὶ προσδιορισμοὶ στὸν ὀρθόδοξο κόσμῳ τοῦ 17ου αἰ.* (σσ. 463-476). -η) Δ. Κοντογεώργης, *Ἑλληνες ὑπήκοοι καὶ γραικοὶ ραγιαδες. Ἐθνικὲς ὀνομασίες καὶ πολιτικὰ διακυβεύματα στὶς ἑλληνικὲς παροικίες τῆς ὀθωμανικῆς Δοβρουτσᾶς 1856-1877* (σσ. 477-494). Καὶ στὴν τρίτη ἐνότητα περιλαμβάνονται 11 μελέτες κατανεμημένες σὲ 3 ἐνότητες: **1. Προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες: Τὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης:** α) Ε. Κ. Βόγλη, *Ποιοὶ εἶναι οἱ Ἑλληνες; Ὁ ὀρισμὸς τοῦ πολίτη καὶ οἱ ἀναμορφώσεις τῆς ἑλληνικῆς ταυτότητας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπανάστασης* (σσ. 497-513). -β) Α. Σφοῖνη, *Ἀληθεῖς Ἑλληνες – ἀνάξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος:* Οἱ ταυτότητες τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 (σσ. 515-530). -γ) Μ. Εὐθυμίου, *Οἱ ὄροι Ἑλλην, Γραικός, Ρωμὸς* στὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ: Ἡ μαρτυρία ἑνὸς ὄρμου πολιτικοῦ (σσ. 531-539). **2. Προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες Τὸ ἐθνικὸ πλαίσιο:** α) Ν. Danova, *Οἱ ἑλληνικοὶ δρομοδείκτες ὡς ἐργαλεῖο καὶ καθρέφτης διαμόρφωσης ἑθνικῶν ταυτοτήτων* (σσ. 543-553). -β) Σ. Πλουμίδης, *Τῆς Μεγάλης ταύτης ιδέας. Οἱ ἀφετηρίες τῆς ἐθνικῆς ιδεολογίας* (σσ. 555-570). -γ) Α. Χαμάτσου, *Ἀλλὰ συμφῶνως μὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἑλληνας θέλομεν προσπαθῆσαι διὰ τὴν Ἐλευθερίαν. Οἱ Ἑλληνες τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸ millet στὴν ἐθνικὴ κοινότητα (ὑστερὴ ὀθωμανοκρατία – πρῶμῃ Ἀγγλοκρατία)*, (σσ. 571-591) **3. Τὸ Παρὸν διαβάζει τὸ Παρελθόν: Τὸ ἐθνικὸ πλαίσιο:** α) Ν. Στινιόσγλου, *Ἡ νεοελληνικὴ ταυτότητα ὡς φιλοσοφικὸ πρόβλημα* (σσ. 595-613). -β) Γ. Κουμπουρλῆς, *Ἐθνικὴ*

ταυτότητα, ἔθνικὸς χαρακτήρας καὶ ἔθνικὸ ἀφήγημα: Ζητήματα ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν Διαφωτισμὸ στὸν ἱστορισμὸ (σσ. 615-631). -γ) Δ. Παυλόπουλος, Ἡ «ἑλληνικότητα» στὴ νεοελληνικὴ γλυπτικὴ (σσ. 633-645). -δ) Ε. Χατζηβασιλείου, Ταυτότητες, ἱστορικότητα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀλαζονείας τοῦ παρόντος (σσ. 647-661). -ε) Β. Καραμανωλάκης, Πότε καὶ πῶς ἀρχίζουν οἱ Ἕλληνες; Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι στὴν ἔθνικὴ Ἱστοριογραφία τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ου αἰ. (σσ. 663-678).

Ἐστὼ καὶ συνοπτικὴ ἢ παράθεση τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου, εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς πολὺπλευρῆς καὶ πολυπρισματικῆς προσέγγισης τοῦ θέματος, προσέγγιση ποὺ ἀναδεικνύει τὴν διαρκῆ ἀνασημασιοδότηση τῶν τριῶν ὄρων, σὲ διαφορετικὰς ἱστορικὰς συγκυρίες καὶ σὲ διαφορετικὰ ἱστορικὰ συμφραζόμενα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως καὶ τὸν 19ο αἰ.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΛΑΜΠΑΚΗΣ
Ἰνστιτοῦτο Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν / ΕΙΕ
Τομέας Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν